

**Міністерство освіти і науки України
Херсонський державний університет
Факультет психології, історії та соціології
Кафедра психології**

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ УЯВЛЕНЬ СТУДЕНТІВ ПРО
РОЗПОДІЛ РОЛЕЙ У ДИСТАНТНІЙ СІМ'Ї В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ**

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконала: студентка 4 курсу групи 07-431
спеціальності 053 Психологія

Освітньо-професійної програми
«Психологія»

Анастасія КРАСЬОХА

Керівник: к.психол.н., доцентка

Наталія ТАВРОВЕЦЬКА

Рецензент: докторка психологічних наук,
професорка, завідувачка кафедри
загальної та практичної психології

Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

Ліана ОНУФРІЄВА

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ РОЗПОДІЛУ РОЛЕЙ У ДИСТАНТНІЙ СІМ'Ї	6
1.1. Поняття сім'ї та її психологічні особливості у сучасній науковій думці	6
1.2. Наукові підходи щодо рольової структури сучасної сім'ї.....	9
1.3. Психологічні особливості дистантних сімей у сучасній науковій думці.....	18
Висновки до першого розділу	20
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ УЯВЛЕНЬ СТУДЕНТІВ ПРО РОЗПОДІЛ РОЛЕЙ У ДИСТАНТНІЙ СІМ'Ї	23
2.1. Організація та методи дослідження психологічних особливостей уявлень студентів про розподіл ролей у дистантній сім'ї.....	23
2.2. Аналізування та інтерпретація результатів емпіричного дослідження.....	27
Висновки до другого розділу	37
ВИСНОВКИ	39
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	42
ДОДАТКИ	47
Додаток А. Кодекс академічної доброчесності здобувача вищої освіти Херсонського державного університету.....	47
Додаток Б. Методика «Уявлення про партнера міжособистісних відносин».....	50

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Будь-яка сім'я є системою ролей, які взаємодіють одна з одною. У результаті формування особистості у сім'ї є процесом статусно-рольової соціалізації. Під статусом розуміється позиція людини у суспільстві з певними правилами та обов'язками, а роль – це очікувана поведінка, пов'язана з певним статусом. Через рольову структуру можна побачити, яким чином розподілені обов'язки між усіма членами сім'ї та наскільки вони відповідають особистим уподобанням кожного, а також як виконання цих ролей пов'язані з сімейними традиціями чи іншими соціальними нормами.

Важливе значення тут відіграє почуття відповідальності. Так, відповідальність – це схильність особистості дотримуватися у поведінці загальноприйнятих, при певних обставинах, соціальних норм, виконувати рольові обов'язки, а також готовність індивіда відповідати за свої дії. Особистість може нести відповідальність за себе, окремих членів груп та за групу в цілому. При цьому, багато залежить від типу сім'ї.

Так, традиційними вважаються сім'ї, в яких за кожним її членом закріплені ролі, що спираються на статеву приналежність (наприклад, дружина виконує роль господині по дому, а чоловік відповідає за безпеку та матеріальне забезпечення сім'ї), а егалітарними – сім'ї, де немає чітких обов'язків, пов'язаних зі статевою приналежністю. В останніх основу розподілу ролей становить рівність між подружжям, а ролі виконуються за бажанням та базуються на волі кожного члена сім'ї.

На сьогоднішній день поряд з традиційною та елітарною постає новий тип сім'ї – дистантна сім'я, як мала соціальна група людей, поєднаних родинними відносинами, члени якої тривалий час перебувають на відстані.

У зв'язку з тим, що загальних принципів та теоретичного опису правильного розподілу сімейних ролей у дистантній сім'ї не виявлено у сучасній науковій думці, кожна сім'я сама керує цим розподілом, найчастіше

несвідомо спираючись на модель, прийняту в сім'ї батьків та адаптовану до умов сучасності, що призводить до її ідеалізації та постійному прагненню відтворити цю модель. При цьому, відтворення моделі «ідеальних» стосунків є неможливим, враховуючи сучасні реалії.

Тому, зважаючи на актуальність окресленої проблематики, визначимо тему нашого дослідження у такому формулюванні – **«Психологічні особливості уявлень студентів про розподіл ролей у дистантній сім'ї в сучасній Україні».**

Мета дослідження – здійснити теоретичне аналізування та емпіричне дослідження особливостей психологічних особливостей уявлень студентів про розподіл ролей у дистантній сім'ї.

У відповідності з метою дослідження були поставлені такі **завдання**:

1. Проаналізувати наукову літературу, в якій презентовані підходи щодо дослідження особливостей розподілу ролей у дистантній сім'ї.

2. Здійснити підбір психодіагностичного інструментарію та провести емпіричне дослідження, спрямоване на виявлення психологічних особливостей уявлень студентів про розподіл ролей у дистантній сім'ї.

3. Виявити та описати уявлення студентів щодо розподілу ролей у дистантній сім'ї, на основі стереотипних уявлень щодо шлюбного партнера.

Об'єкт дослідження – уявлення особистості про розподіл ролей у сім'ї.

Предмет дослідження – психологічні особливості уявлень студентів про розподіл ролей у дистантній сім'ї.

У кваліфікаційній роботі використані наступні методи: теоретичні (аналізування, синтезування, узагальнення наукової літератури з проблеми дослідження); методи статистичної обробки даних (перевірка припущень за критерієм кутового перетворення Фішера).

Практична значущість дослідження полягає у можливості використання отриманих результатів психологами, що працюють у системі

освіти з метою консультування сімейних пар та проведення індивідуальних консультацій з питань міжособистісних стосунків у парі. Також, отримані результати дослідження намічають шляхи розвитку уявлень осіб юнацького віку щодо особливостей взаємовідносин у дистантній сім'ї. Отримані дані свідчать про необхідність уваги освітнього середовища до інформування осіб студентського віку щодо можливих варіантів розподілу ролей у дистантній сім'ї.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження обговорювалися на засіданні кафедри психології від 31.05.2024 року протокол № 16.

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Список використаних джерел налічує – 46 найменувань. Повний обсяг роботи викладено на – 51 сторінці. Основний зміст викладено на – 46 сторінках. Робота містить – 6 таблиць.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ РОЗПОДІЛУ РОЛЕЙ У ДИСТАНТНІЙ СІМ'І

1.1. Поняття сім'ї та її психологічні особливості у сучасній науковій думці

Аналіз праць з психології, присвячених вивченню окремих аспектів сім'ї, дає можливість відзначити два напрями, які дозволяють розглянути сім'ю як психологічний парадокс та способи її функціонування.

Так, у працях вчених, які розглядають сім'ю як малу групу (Зозуль Т.) [15], (Олійник О.) [32], досить чітко простежується тенденція до розширення розуміння сім'ї та процесів, які в ній відбуваються, визначення особливостей, що відрізняють сім'ю від інших малих груп. У дослідженнях такого підходу можна назвати тенденцію розглядати сім'ю як соціальну, культурну спільність, що ґрунтується на наявності певної тотожності цінностей, а також подібності позицій подружжя при взаєминах зі світом.

Другий напрям надає можливість розглядати сім'ю як систему. Більшість досліджень, сфокусованих на вивченні сім'ї як системи, розглядаються в різних моделях з психотерапії. У той же час, є дослідження сім'ї як система і в соціальній психології. Так, наприклад, Н. Волянюк зі співавторами (Волянюк Н. та ін.) [43] пропонують відійти від пошуку провідної діяльності сім'ї до розгляду системи життєдіяльності сім'ї. Тим самим вченими було поглиблено ставлення до сім'ї, визнаючи її системну організацію.

Сім'я виступає як культурна спільність – спільність людей, яких пов'язує певна єдність життєвих цінностей, уявлень, єдність позиції у взаєминах із суспільством тощо. Саме характер цих функцій визначає зміст, форми та критерії стабільності шлюбу (Чаусова Ю.) [45].

Найбільш загальним є поняття сім'ї, яке надав О. Щотка: «Сім'я є сполучною ланкою між фізичним життям та життям соціального організму. Її можна визначити як групу родичів по шлюбу, по крові або усиновленню, що спільно проживають, ведуть спільне домашнє господарство, пов'язаних певними психологічними, моральними, а за наявності держави і правовими відносинами; і які несуть один за одного відповідальність перед суспільством» (Щотка О.) [47, с. 226].

Сімейні зв'язки, як правило, ґрунтуються на комплексі таких факторів, як біологічний, соціальний, економічний (Савчин М.) [38]. Зокрема, з точки зору біології, сімейні зв'язки зумовлені потребами чоловіків та жінок у коханні та бажанні продовження роду та, в той же час, тим, що діти протягом тривалого періоду залежать від батьків. Але, як вважає О. Сазонова: «З точки зору психології, члени сім'ї об'єднані взаємозалежністю задоволення своїх емоційних потреб, економічно вони пов'язані залежністю один від одного у задоволенні матеріальних потреб» (Сазонова О.) [39, с. 279].

Таким чином, можна говорити, що сімейні зв'язки ґрунтуються, зокрема, на загальних потребах та спільному задоволенні цих потреб. Причому як у фізичному, так і у психологічному аспекті.

Розбираючи специфіку сучасної сім'ї, В. Кутішенко наголошує, що у нашій країні сім'ї мають такі характерні ознаки, як:

- збереження сім'ї, що складається з кількох поколінь;
- кордони між підсистемами погано структуровані, влада в сім'ї найчастіше належить бабусям та дідусям;
- у багатьох сім'ях відсутні чоловіки, причому у кількох поколіннях;
- покоління залежать одне від одного, як у духовному, так і у матеріальному аспектах;
- руйнація існуючої ідеології та відсутність нової, яка сприяла б згуртуванню сім'ї та набуттю відчуття захищеності, призвели до того, що в суспільстві зросла необхідність в ілюзіях, що нерідко призводять до того, що

люди шукають «забуття» в алкоголі, наркотиках, у сім'ї зростає рівень взаємної агресії (Кутішенко В.) [28, с. 49].

О. Гридасова наголошує, що не сім'я є опорою суспільства, а суспільство формує сім'ю та її функції, переслідуючи мету «її максимальної ефективності» [13, с.46]. Отже, сім'я є не чимось статичним, навпаки, сім'я є системою, яка живе, розвивається, постійно змінюється, є гнучкою та реагує адаптаційними змінами на зовнішні та внутрішні впливи.

Сутність сім'ї знаходить своє відображення у своїх функціях, структурі, рольовій поведінці членів сім'ї. Так, Т. Зозуль до основних функцій сім'ї відносить, зокрема:

- репродуктивну (продовження роду);
  - економічну (суспільне виробництво засобів життєдіяльності);
  - виховну (систематична дію кожного члена сім'ї);
  - комунікативну (внутрішньосімейне та позасімейне спілкування)
- (Зозуль Т.) [15].

Г. Венгер поділяє специфічні та неспецифічні функції сім'ї (Венгер Г.) [4]. Автор зазначає, що перші походять із сутності сім'ї, відбиваючи її особливості як соціального явища. До інших відносяться функції, до виконання яких сім'я змушена була пристосуватися. До специфічних функцій відносяться репродуктивна, екзистенційна (зміст дітей), функція соціалізації (виховання дітей). До неспецифічних функцій, на думку автора, належать турбота про здоров'я, організація відпочинку, створення сприятливого мікроклімату та ін. У певні періоди історії сім'я змінює всі ці функції, у певні періоди їх змінює держава.

Ж. Богдан та Я. Мовчан виділяють комплексність, як ще одну найважливішу функцію сім'ї. Маючи на увазі, що кожную потребу можна задовольнити і не в рамках сім'ї, але тільки в сім'ї можна задовольнити потреби комплексно (Богдан Ж., Мовчан Я.) [1]. Це, на думку авторів, дозволяє відокремити сім'ю від інших малих груп. Також науковці, виходячи

з функцій сім'ї, перераховують групи потреб, які сім'я задовольняє. Зокрема, до них належать:

- потреби, пов'язані з материнством, батьківством;
- потреби, пов'язані з підтриманням матеріальних умов життя;
- потреби у психічній, фізичній інтимності.

Функції сім'ї виходять із потреб, суб'єктами яких виступають суспільство, сім'я, особистість. Функції сім'ї реалізуються у процесі виконання ролей членами сім'ї і, отже, є головними ознаками сім'ї як інституту суспільства. Тому, доцільним є зупинитись на аналізуванні наукових підходів щодо рольової структури сучасної сім'ї.

1.2. Наукові підходи щодо рольової структури сучасної сім'ї

У межах наукової психології припустимо називати особистістю певну єдність психічних процесів окремої людини, що надає їй поведінці послідовність та стійкість (Скрипченко О. та ін.) [7]. Однак, у рамках соціології особистістю вважатиметься людина як учасник діяльній взаємодії (обміну товарами і послугами), тобто певний діяч. Виходячи з уявлень про три абстрактні різновиди діяльності (егодіяльність, службову діяльність та гру) і спираючись на критично сприйняту концепцію К. Юнга про інтровертів та екстравертів, раніше були сконструйовані основні соціальні типи особистості: гармонійний діяч, егодіяч, служитель та гравець (Каліна Н.) [20].

Уявлення про ці типи зручно використовувати у дослідженні масштабних соціальних процесів, наприклад, еволюції суспільства та його революційних змін. Однак, для опису особистості конкретної близької людини на кшталт гармонійного діяча, потрібні понятійні засоби, що дозволяють описати її більш детально, що можна зробити, зокрема, використовуючи поняття «соціальна роль».

Етимологічно слово «роль» походить від латинського слова *rotula* (маленьке колесо, на яке намотувалися аркуші пергаменту, щоб вони не порвалися або не зламалися). Пізніше цим словом стали позначати пергаментні сувої, у яких записані тексти документів, промови та навіть театральні партії. Через французьку мову воно увійшло у вжиток у всіх європейських країнах (Савчин М.) [38].

Поняття роль (соціальна роль) для опису людської поведінки введено у широке вживання Дж. Мідом, та Р. Лінтоном у 30-ті роки минулого століття. Проте П. Сорокін вжив вираз «соціальна роль» стосовно форм поведінки людини ще у 1913 році. Щоправда, пізніше він обмежив зміст цього виразу стосовно значення обмежень і нагород для створення, збереження та зміцнення внутрішньогрупової солідарності з метою недопущення розпаду групи, придушення взаємної боротьби в ній та приведення антагоністичних елементів до загальної моральної єдності. Г. Зіммель вжив вираз «грати роль» в одній зі своїх робіт у 1920 році. Ймовірно, це пов'язано зі стійкою асоціацією слів «світ» та «театр», «актор» та «людина», закріплених у відомій метафорі В. Шекспіра (Щотка О.) [47].

У сучасній соціології соціальна роль зазвичай сприймається як сукупність норм, що визначають поведінку особи у соціальній системі, і саму поведінку, у якій норми реалізуються. Відповідно до традиції, закладеної Р. Лінтоном, роль як динамічний аспект поведінки зазвичай протиставляється статусу або позиції, як сукупності прав і обов'язків, що визначають цю поведінку. І. Кон запропонував розуміти роль не як «нормативно схвалений образ поведінки», а «як соціальну функцію» (Воляннюк Н. та ін.) [43]. Уявлення про роль як про соціальну функцію є перспективним для опису особистості як соціальної істоти, якщо розуміти вираз «соціальна функція» в сенсі «спеціалізований вид діяльності». При цьому зрозуміло, що в такому трактуванні знімається лінтонівське протиставлення ролі та статусу, оскільки

права та обов'язки виявляються лише однією з характеристик соціальної функції.

У межах соціальної психології перспективним є розуміння особистості як діяча, носія соціальних ролей (функцій). Структурні елементи ролі: цінності, майстерність, повноваження – мають соціологічне значення, дозволяють описувати і порівнювати ролі між собою, оцінювати відповідність конкретної людини її соціальним ролям. Спираючись на них, можна ставити важливі, в теоретичному та практичному відношенні, завдання: уточнювати уявлення про цільові та інструментальні цінності соціальних ролей, визначати перспективи підвищення професійної майстерності, уточнювати необхідний обсяг повноважень тощо (Волянук Н.) [43].

Але подальший розвиток рольової теорія особистості вимагає вирішення низки складних проблем, зокрема: пояснення шляхів формування ціннісного ядра особистості, виявлення та уточнення цільових та інструментальних цінностей соціальних ролей, пошук психофізіологічних якостей, необхідних для втілення рольових цінностей тощо.

Трансформація соціально-економічних умов життя українського суспільстві, що відбувається протягом останнього року, позначилася на стані сучасної сім'ї, і навіть детермінувала зміну установок і стереотипів рольової поведінки молоді. Багато авторів у своїх роботах вказують на кризовий стан сім'ї в Україні, на перетворення існуючої моделі шлюбно-мейних відносин (Венгер Г.) [3], (Голова Н.) [12]. Втім, виявлені на сьогодні наукові дослідження надають змогу відзначити відсутність публікацій, у яких було висвітлено психологічні особливості дистантних сімей в умовах воєнного стану.

Зазначимо, що в сучасному українському суспільстві можна відзначити наявність низького рівня укладених шлюбів на тлі високого рівня розлучень, що свідчать про негативні явища у шлюбно-сімейних відносинах. Ця

обставина має особливе значення для молодих сімей, які поки що перебувають у стадії стабілізації системи сімейного функціонування (Потапчук Є., Карпова Д.) [35]. Водночас необхідно відзначити появу нових форм сімейно-шлюбних відносин, що характеризуються суперечливістю.

Так, одружуючись, молоді люди для реалізації сімейних ролей орієнтуються на установки, які формують певний образ сімейного устрою. Ці установки закладаються в батьківській сім'ї кожної особистості, а також засвоюються із соціального оточення та засобів масової інформації. При цьому, як правило, вони часто різняться між собою та орієнтують молодих людей на різні моделі сімейних відносин. Це сприяє підвищенню рівня конфліктності та дестабілізації подружніх відносин, що є особливо важливим на етапі сімейної адаптації, коли відбувається становлення рольової структури сім'ї.

Рольова структура сім'ї визначається наявністю конкретних ролей та їх реалізацією. Так, Є. Потапчук та Д. Карпова зазначають, що рольова структура включає «ролі як повторювані моделі поведінки, виконання яких членами сім'ї забезпечує задоволення базових потреб членів сім'ї, розподіл ролей та обов'язків, встановлення відповідних кордонів сімейної системи» (Потапчук Є., Карпова Д.) [35, с. 22]. Наголошується, що роль – це «нормативно схвалена модель поведінки, яка очікується від людини, яка займає певну соціальну позицію та позицію у міжособистісних відносинах» (Сазонова О.) [39, с. 281], а у разі неприйняття чи невиконання ролі застосовуються певні санкції та контроль.

Таким чином, всі ролі у сім'ї регулюються певними правилами, які підтримують її функціонування. На думку Ю. Чаусової, для успішного функціонування сім'ї необхідне виконання вимог, що стосуються її рольової структури:

- 1) несуперечність сукупності ролей, що утворюють цілісну систему як щодо ролей, що виконуються однією людиною, так і сім'ї у цілому;

2) прийняті ролі повинні відповідати можливостям особистості, не повинно бути явища «рольового навантаження» (Чаусова Ю.) [45, с. 139].

Рольова структура включає два типи ролей: конвенційні та міжособистісні. Перші задаються суспільними нормами та традиціями, характеризуються як певні форми поведінки та способи їх здійснення. Вони можуть бути детерміновані залежно від статусу родинних стосунків або функціоналу. Другі зумовлені особливостями міжособистісних відносин у сім'ї, унікальним сімейним досвідом (Щотка О.) [47].

Присвоєння ролі відбувається через ідентифікацію людини та самої ролі. Такий процес може мати суперечливий характер внаслідок неприйняття будь-якого компонента ролі (мотиваційного, операційно-технічного; відповідальності за реалізацію ролі, рольової варіативності та гнучкості) (Петровська Т. та ін.) [33]. Уявлення про розподіл сімейних ролей та рольові очікування закладаються ще в дитинстві на основі засвоєння рольової структури батьківської сім'ї, досвіду взаємодії з сиблінгами, а також реалізації рольових функцій, за які відповідають члени батьківської сім'ї. При цьому, уявлення та очікування подружжя можуть бути подібними або сильно відрізнятися один від одного. Отже, у першому випадку можна говорити про їх узгодженість, у другому – про неузгодженість.

На думку Л. Рішко, «рольова узгодженість у сім'ї, що визначається як ступінь відповідності рольових очікувань одного з подружжя та домагань його партнера у значних сферах шлюбу (таких як побутова організація сім'ї, батьківська та емоційно-психологічна функції подружжя, їх соціальна активність та зовнішня привабливість), не тільки характеризує сімейні взаємини з погляду задоволеності шлюбом і рівня конфліктності у парі, а й виступає чинником розвитку шлюбно-сімейних відносин» (Рішко Л.) [37, с. 148].

Відсутність узгодженості сімейних ролей може негативно позначитися на міжособистісних відносинах подружжя, ускладнювати їх адаптацію до

сімейного життя. Можна виділити три аспекти неузгодженості ролевих очікувань:

1) когнітивний (розбіжність очікувань, установок, уявлень про розподіл ролей між членами сім'ї та про відповідальність за них, усвідомлення цієї невідповідності, а також готовність до зміни);

2) афективний (емоційна складова, емоційне реагування на ролюву розбіжність, ролюві конфлікти);

3) конативний (поведінковий компонент, що полягає в неузгодженості сімейних ролей на рівні поведінки подружжя, у прагненні реалізувати не гнучку позицію та адаптуватися до очікувань партнера, а використовувати жорстку поведінкову позицію, неконструктивні стратегії поведінки) (Карпова Д.) [22, с. 42]. При цьому, готовність до зміни установок, очікувань, уявлень, відсутність чи незначний прояв емоційних реакцій та низький рівень ролевих конфліктів, а також гнучка, пластична позиція подружжя у питаннях неузгодженості сімейних ролей дозволяють їм прийти до вироблення єдиної позиції у питаннях розподілу сімейних ролей та швидше адаптуватися як у ролювому, так і у міжособистісному плані.

Розглядаючи ролюву структуру сім'ї, О. Гридасова зазначає, що «основними параметрами ролювої структури сім'ї є характер верховенства, що визначає систему відносин влади та підпорядкування, тобто ієрархічна будова сім'ї та розподіл ролей відповідно до тих завдань, які вирішує сім'я даної стадії свого життєвого циклу» (Гридасова О.) [13, с. 47].

Членство характеризує міру участі кожного члена сім'ї у вирішенні різних питань та у реалізації сімейних функцій, а також міру відповідальності за виконання даних функцій. Особливо актуальним та потенційно конфліктним є визначення верховенства у молодій сім'ї. Складність вирішення цього питання молодим подружжям визначається ще й тим фактором, що, як зазначають деякі автори (Волошина О., Гайдібаді О.) [9], в останні десятиліття зміни соціально-економічних умов привели до зниження

поширеності моделі сімейних відносин, що закріплює верховенство за конкретним членом сім'ї.

Так, спостерігається перехід від традиційної моделі сім'ї з пануванням чоловіка до егалітарної моделі, з рівноправною позицією подружжя. При цьому, традиційна модель сімейних відносин – це модель сім'ї, «де за подружжям відповідно до їх статі закріплені певні ролі. Зокрема, дружина виконує роль матері та господині, чоловік здебільшого відповідальний за матеріальне забезпечення та сексуальні відносини» (Олійник О.) [32, с. 61]. Егалітарна модель сімейних відносин передбачає відносно рівний розподіл ролей у сім'ї між чоловіком та дружиною. На наш погляд, саме традиційна модель сім'ї зумовлює чіткіший і конкретніший розподіл ролей у сім'ї, що дозволяє оптимально вибудувати стосунки в молодій подружній парі. Це особливо важливо під час первинної адаптації молодої подружньої пари.

Н. Волянук зі співавторами, ґрунтуючись на науковому доробку своїх попередників, виділили два основні варіанти рольового розподілу та верховенства. Автори наводять переважання рівноправності у сім'ї чи верховенство жінок, тобто егалітарності чи матріархальності (Волянук Н. та ін.) [43]. Також науковці зазначають, що зміни у сімейно-шлюбних відносинах свідчать про відхід від тієї традиційної сім'ї, яка багато десятиліть була нормативною чи еталонною для більшості чоловіків і жінок.

О. Щотка зазначає, що «нові тенденції у сфері сімейно-шлюбних відносин характеризують перетворення шлюбу у вільне партнерство, основу якого становлять рівноправні відносини представників різної статі» (Щотка О.) [47, с. 115]. На думку автора, «партнерська модель гендерних відносин – це такий тип відносин у сім'ї, при якому ролі між чоловіком і дружиною не розділені, а взаємозамінні, а відносини між подружжям будуються не на домінуванні та підпорядкуванні, а на основі рівності» (Щотка О.) [47, с. 119]. Однак, як правило, в уявленнях молоді зміни, що

відбуваються в суспільному укладі, можуть відображатися в «змішаному» вигляді.

Так, Г. Навайтис описав псевдотрадиційні сімейні моделі, з пануванням чоловіка, але без його відповідальності за матеріальне забезпечення сім'ї (більш характерно для юнаків), та псевдоєгалітарні моделі, з рівністю подружжя в завантаженості побутовими справами, водночас із традиційним обов'язком чоловіка утримувати сім'ю (більш характерно для дівчат) (цит. за Воляннюк Н. та ін.) [43]. При цьому, псевдотрадиційна модель сім'ї характеризується пануванням чоловіка, реалізацією дружиною побутових функцій, обмеженням її професійної діяльності, що притаманно традиційній моделі сім'ї. Однак чоловіки у такій сім'ї не несуть відповідальності за матеріальне забезпечення, вважаючи, що виконання цієї функції має бути рівноправним. А псевдоєгалітарна модель визначає прагнення подружжя до рівності як у реалізації побутових функцій, так і у вирішенні важливих сімейних питань, і навіть закріплення за чоловіком відповідальності за матеріальне забезпечення сім'ї (Чаусова Ю.) [45].

Подібні тенденції в наш час відзначаються Г. Венгер, на думку якої «більшість молодих людей у своїх уявленнях про сімейне життя тяжіють саме до партнерства, але в реальній дійсності виявляється, що рівноправність передбачає високу відповідальність подружжя та взаємозамінність сімейних ролей» (Венгер Г.) [3, с. 135]. Втім, найчастіше молоде подружжя виявляються не готовими до цього.

Конфліктогенність розбіжності подружніх рольових очікувань відзначають багато авторів. Так, О. Гридасова підкреслює, що сформовані ще до шлюбу очікування молодих людей, як правило, завищені щодо реальної ситуації та зумовлюють виникнення напруженості у відносинах (Гридасова О.) [13]. Серед важливих факторів змішування рольових функцій авторка вказує на те, що відповідальність за виконання деяких функцій, наприклад, таких як матеріальне забезпечення сім'ї, часто переноситься і на

батьків молодого подружжя, особливо при їх спільному проживанні. Справді, у молодій сім'ї батьки подружжя часто залучаються до реалізації деяких сімейних ролей. Зокрема, це можна пояснити дифузністю кордонів із розширеною сім'єю, або надмірно жорсткими межами нуклеарної сім'ї, а також неефективною системою відносин між дитячою та батьківською підсистемами (Зозуль Т.) [15].

У зв'язку з порушеннями у підсистемах відносин неадекватно може вирішуватись і проблема верховенства у молодій сім'ї. Главою сім'ї може стати батько одного з подружжя. Такий варіант розподілу лідерства можливий, наприклад, у разі надмірної залежності одного з подружжя від батьків унаслідок невирішених проблем дитячо-батьківських відносин. У такій сім'ї батьки прагнуть постійно здійснювати контроль над молодим подружжям, а подружжя виявляє лояльне ставлення до них. Подружні стосунки молодих людей стають дисгармонійними, зростає рівень конфліктності у їх сім'ї. Особливо часто така залежність проявляється у ситуації матеріальної підтримки молодої пари батьками, коли молоде подружжя стає повністю залежним від батьків, а спроби автономії призводять до загострення сімейної кризи (Денисенко А.) [14]. Найчастіше подібний варіант вирішення питання верховенства в сім'ї та описаний тип сімейних відносин зустрічаються при спільному проживанні батьків з молодим подружжям. І, здебільшого, такі сім'ї вельми нестійкі та нестабільні.

Можна зробити висновок, що у сучасній молоді досить часто виникає розбіжність рольових очікувань, неадекватне вирішення проблеми верховенства в сім'ї, порушення рольової відповідності, що надалі може призвести до неблагополуччя у відносинах молодих людей та їх дезадаптації у сімейному житті. При цьому, важливим та малодослідженим фактором, що детермінує загострення або вирішення даних проблем, є питання особливостей рольової структури у дистантних сім'ях, що становить інтерес для наших наукових пошуків.

1.3. Психологічні особливості дистантних сімей у сучасній науковій думці

Проблема існування такого нового соціального явища, як дистантна сім'я стає не рідкістю, а нормою життя в Україні. На жаль, в результаті сучасних реалій доводиться спостерігати деформування сімейно-шлюбних відносин, виникнення неповних сімей, зокрема, через від'їзд дружини з дітьми за кордон, задля створення безпечних умов життя.

Звертаючись до аналізування наукової літератури з теми (Голова Н.) [12], Ізотова А. [18], можемо узагальнити, що сім'ю, члени якої з різних причин знаходяться на відстані, вчені називають «дистантною». Дистантну сім'ю у сучасних наукових дослідженнях характеризують як сім'ю, де життєдіяльність кожного з подружжя через специфіку їхньої професії проходить більшою мірою окремо один від одного. До числа таких відносять сім'ї бортпровідників, моряків, артистів, геологів, військових, спортсменів. Н. Куб'як та Д. Романюк дистантною називають сім'ю, члени якої знаходяться з різних причин на відстані один від одного: особливості професії, лікування, нездатність утримувати сім'ю та передача дітей тимчасово до інтернату. Автори схильна вважати такий тип сім'ї неблагополучною (Куб'як Н., Романюк Д.) [26].

Науковці класифікують дистантну як таку сім'ю, де спостерігається нестача турботи, непостійне батьківство тощо. До таких родин відносить сім'ї моряків, бортпровідників, геологів, військових, спортсменів, акторів тощо (Ізотова А.) [18]. Н. Голова поділяє дистантні сім'ї на кілька категорій:

1) сім'ї, де існує порозуміння (кожен з батьків виконує відведену йому роль, а один із них заробляє гроші на навчання дітей, будівництво житла, відкриття власного бізнесу тощо);

2) неблагополучні дистантні сім'ї (з дітьми вдома залишається один з батьків, частіше батько, неможливість поєднання в таких умовах виконання ролі матері та батька);

3) обидва батьки тривалий час перебувають на заробітках за кордоном (дитина, як правило, залишається під опікою бабусі, дідуся, далеких родичів, сусідів, друзів тощо) (Голова Н.) [11].

Г. Венгер, аналізуючи дослідження інших науковців, наводить типологію дистантних сімей, виділяючи три основні критерії: причину утворення дистантної сім'ї, де збережені міцні сімейні відносини; відносин; проживання за рівнем спорідненості (Венгер Г.) [4; 6]. На підставі першого критерію виділяють дистантні сім'ї:

- 1) утворені внаслідок тривалого ув'язнення одного з батьків;
- 2) утворені внаслідок виїзду на заробітки одного з батьків у дальнє зарубіжжя (як правило, перебування цього члена родини за кордоном на заробітках триває десять або більше років);
- 3) утворені внаслідок виїзду одного з батьків до ближнього зарубіжжя (постійне перебування на сезонних роботах);
- 4) сім'ї, де батьки працюють вахтовим методом (нафтовики, газтовики та ін.);
- 5) сім'ї, у яких батьки періодично певний час відсутні (військові, моряки, артисти, спортсмени тощо);
- 6) які у результаті фактичного розпаду сім'ї – жінка/чоловік проживають окремо від сім'ї тривалий час;
- 7) сім'ї, у яких діти народжені поза шлюбом та батьки ніколи разом не проживали;
- 8) сім'ї, які утворені з громадян різних держав, у яких дитина проживає періодично з одним із батьків.

Відповідно до другого критерію – якість сімейних відносин – виділяються сім'ї:

- 1) благополучні та неблагополучні;
- 2) конфліктні та безконфліктні.

На підставі третього критерію – проживання за рівнем спорідненості:

- 1) сім'ї, в яких дитина проживає з одним із батьків; у яких дитина проживає з родичами;
- 3) прийомна сім'я;
- 4) опікунська сім'я (Вегнер Г.) [6].

У проведеному нами дослідженні дистантна сім'я розуміється як повна сім'я з дітьми, в якій один із батьків довго відсутній через складні сімейні обставини. У такій сім'ї контакти з дітьми відрізняються нерегулярністю (викликані трудовими вахтами) та дистантністю (викликані опосередкованим спілкуванням за допомогою засобів зв'язку). Існує низка соціальних факторів, що зумовлюють поширення міграції, основним серед цих факторів в Україні на сьогодні є воєнні дії. З причин утворення дистантних сімей є соціально-економічна: необхідність матеріального благополуччя та фінансового забезпечення функціонування сім'ї у всіх її сферах. Діти трудових мігрантів загалом мають ті ж проблеми, що й їхні однолітки: проблеми з навчанням, побудова взаємин із протилежною статтю тощо. Але через відсутність батьків у них виникають додаткові проблеми: переживання за батьків, занепокоєння, самотність, страх, надмірні спроби самоствердитись тощо. Нерідко це призводить до девіантної поведінки та частих конфліктів.

Висновки до першого розділу

Зауважено, що трансформація соціально-економічних умов життя українського суспільстві, що відбувається протягом останнього року, позначилася на стані сучасної сім'ї, і навіть детермінувала зміну установок і стереотипів рольової поведінки молоді. Багато авторів у своїх роботах вказують на кризовий стан сім'ї в Україні, на перетворення існуючої моделі шлюбно-мейних відносин. Втім, виявлені на сьогодні наукові дослідження надають змогу відзначити відсутність публікацій, у яких було висвітлено психологічні особливості дистантних сімей в умовах воєнного стану.

Зазначено, що в сучасному українському суспільстві можна відзначити наявність низького рівня укладених шлюбів на тлі високого рівня розлучень, що свідчать про негативні явища у шлюбно-сімейних відносинах. Ця обставина має особливе значення для молодих сімей, які поки що перебувають на стадії стабілізації системи сімейного функціонування. Водночас необхідно відзначити появу нових форм сімейно-шлюбних відносин, що характеризуються суперечливістю.

Встановлено, що одружуючись, молоді люди для реалізації сімейних ролей орієнтуються на установки, які формують певний образ сімейного устрою. Ці установки закладаються в батьківській сім'ї кожної особистості, а також засвоюються із соціального оточення та засобів масової інформації. При цьому, як правило, вони часто різняться між собою та орієнтують молодих людей на різні моделі сімейних відносин. Це сприяє підвищенню рівня конфліктності та дестабілізації подружніх відносин, що є особливо важливим на етапі сімейної адаптації, коли відбувається становлення рольової структури сім'ї.

Узагальнено, що у сучасній молоді досить часто виникає розбіжність рольових очікувань, неадекватне вирішення проблеми верховенства в сім'ї, порушення рольової відповідності, що надалі може призвести до неблагополуччя у відносинах молодих людей та їх дезадаптації у сімейному житті. При цьому, важливим та малодослідженим фактором, що детермінує загострення або вирішення даних проблем, є питання особливостей рольової структури у дистантних сім'ях.

Резюмовано, що у проведеному нами дослідженні дистантна сім'я розуміється як повна сім'я з дітьми, в якій один із батьків довго відсутній через складні сімейні обставини. У такій сім'ї контакти з дітьми відрізняються нерегулярністю (викликані трудовими вахтами) та дистантністю (викликані опосередкованим спілкуванням за допомогою засобів зв'язку). Існує низка соціальних факторів, що зумовлюють поширення

міграції, основним серед цих факторів в Україні на сьогодні є воєнні дії. З причин утворення дистантних сімей є соціально-економічна: необхідність матеріального благополуччя та фінансового забезпечення функціонування сім'ї у всіх її сферах.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ УЯВЛЕНЬ СТУДЕНТІВ ПРО РОЗПОДІЛ РОЛЕЙ У ДИСТАНТНІЙ СІМ'Ї

2.1. Організація та методи дослідження психологічних особливостей уявлень студентів про розподіл ролей у дистантній сім'ї

Емпіричне дослідження проводилось на двох вибірках студентів Херсонського державного університету факультету психології, історії та соціології. Перша вибірка складалася з 20 осіб жіночої статі, віком від 17 до 26 років. Друга вибірка складалася з 20 осіб чоловічої статі, віком від 18 до 23 років.

Для діагностичних цілей були використані такі методики:

1. Методика «Оцінка стереотипності», власно розроблена емпірична методика «Уявлення про партнера міжособистісних відносин» з метою виявлення уявлень студентів про розподіл ролей у дистантній сім'ї в умовах сучасності.

2. Опитувальник «Вивчення маскулітності-фемінітності» С. Бем з метою оцінки ступеня, в якому індивід виявляє риси або поведінкові особливості, що традиційно пов'язуються з чоловічими та/або жіночими полюсами статево-рольової ідентифікації.

Звернемося до опису зазначеного психодіагностичного інструментарію.

Методика «Оцінки стереотипності» складається з 5 питань, на кожне з яких потрібно було дати відповідь максимально швидко (за 3 секунди). Були запропоновані наступні питання:

1. Назвіть прізвище будь-якого письменника, наприклад, Гоголь, взагалі будь-якого письменника.

2. Напишіть будь-яку коротку фразу, наприклад, "літо настало", взагалі будь-яку фразу.

3. Напишіть назву будь-якого предмета, наприклад, стіл, взагалі будь-якого предмета.

4. Намалюйте будь-який предмет, наприклад, трикутник, взагалі будь-який предмет.

5. Напишіть будь-яке число, наприклад, 9, взагалі будь-яке число (Чала Ю.) [44].

За допомогою цієї експрес-методики оцінюється рівень стереотипності мислення.

Для визначення стереотипних уявлень відносно шлюбних партнерів у осіб чоловічої та жіночої статі ми розробили методику – *«Уявлення про партнера міжособистісних відносин»*, за допомогою якої були виявлені найбільш розповсюджені уявлення стосовно зовнішніх ознак партнерів, поведінкових проявів на етапі формування інтимних стосунків, відносин в родині. Методика містить 47 тверджень (див. Додаток Б), які дозволяють оцінити ступінь погодження з розповсюдженими висловлюваннями, які і відображають ставлення до партнерів в різних сферах міжособистісних відносин. Методика містить 3 блоки:

1. Блок *«Уявлення про зовнішність партнера»* включає в себе 19 тверджень, наприклад, такі питання, як:

- Чоловіки з бородою є більш мужніми.
- У парі чоловік повинен бути вище жінки.
- Чим дорожче взуття у чоловіка, тим вище його статус.
- Дівчата з довгим волоссям користуються більшою популярністю у чоловіків.

– Красиві дівчата – легковажні.

Даний компонент відображає стереотипне уявлення чоловіків і жінок стосовно зовнішнього вигляду партнера. Зовнішній вигляд завжди відіграє велику роль при першому знайомстві.

2. Блок «Уявлення про особливості поведінки партнера під час знайомства (формування взаємовідносин)» має 14 тверджень та представлений в наступних питаннях:

- Чоловік повинен першим проявляти ініціативу у відносинах.
- Дівчина може спізнюватися на 15 хвилин на побачення.
- Чоловік повинен дарувати квіти дівчині, за якою доглядає, не рідше одного разу на місяць.
- Чоловік, доглядаючи за дівчиною, повинен проявляти романтичність.
- Якщо чоловік запрошує дівчину до себе додому, він розраховує на сексуальну близькість.

Дані питання допоможуть нам зрозуміти, якими уявленнями керуються чоловіки та жінки при зародженні романтичних відносин.

3. Блок «Сімейні відносини» включає 14 тверджень та відображається в наступних висловлюваннях:

- Чоловік повинен бути главою сім'ї, приймати найважливіші рішення.
- Чоловік повинен контролювати витрати сімейного бюджету.
- Основна функція чоловіка в сім'ї – заробляти гроші.
- Основна функція жінки – виховувати дітей.
- Основна домашня робота лежить на жінці.

Наявність в методиці 3-х блоків дозволяє нам відобразити уявлення щодо партнерів з різних аспектів. Для визначення найбільш розповсюджених уявлень щодо рольової структури чоловічо-жіночих відносин, які можемо вважати стереотипними, ми використали критерій кутового перетворення Фішера, який дозволяє порівнювати дані, представлені у відсоткових частках.

З метою визначення типу психологічної статі респондентів нами було використано методику «Статеворольовий опитувальник» С. Бем. Методика дозволяє оцінити ступінь андрогінності, маскулінності та фемінності особистості. Опитувальник включає в себе 60 тверджень (якостей), на кожне

з яких досліджуваний відповідає «так» або «ні», тим самим оцінюючи присутність або відсутність у себе описаних якостей.

Методика дозволяє діагностувати 5 ступенів вираженості психологічної статі особистості:

- а) яскраво виражена маскулінність;
- б) маскулінність;
- в) андогінність;
- г) фемінність;
- д) яскраво виражена фемінність (Скребець В.) [42].

У статті «The measurement of psychological androgyny» (1974) С. Бем зазначає, що протягом тривалого часу, згідно з установками, що домінують як у культурі американського суспільства, так і в науці, включаючи психологію, маскулінність і фемінність вважалися взаємовиключними, біполярними компонентами єдиної гендерної системи (Чала Ю.) [44]. Відповідно до цих поглядів, у людини певної статі імовірно повинні бути чітко виражені або фемінні, або маскулінні якості, але аж ніяк і ті, й інші одночасно. На противагу цій точці зору, С. Бем у своїй концепції андрогінії висуває дві несподівані для свого часу гіпотези:

1) чимало людей можуть мати «дихотомічні» якості, виражати маскулінність і фемінність одночасно, тобто, поєднуючи, наприклад, такі полярності, як «напористість» і «податливість», «твердість» та «м'якість» тощо, що обумовлено необхідністю прояву різних форм поведінки залежно від специфіки соціальної ситуації;

2) у індивідів з яскраво вираженими або маскулінними, або фемінними рисами настільки сувора диференціація за типом статево-рольової ідентичності може супроводжуватися різким обмеженням діапазону форм поведінки, затребуваних життєвими обставинами (Скребець В.) [42].

Зазначимо, що опитувальник С. Бем створювався як частина великої дослідницької програми, покликаної обґрунтувати і надати необхідної фундаментальності концепції та самому поняттю андрогінії.

2.2 Аналізування та інтерпретація результатів емпіричного дослідження

У таблиці 2.1 наведені результати значущих розбіжностей за відповідями досліджуваних на твердження першого блоку.

Таблиця 2.1

Уявлення студентів стосовно зовнішності партнера

Питання	Відсоток не згодних	Відсоток згодних	ϕ^* -критерій Фішера	Рівень значущості
У парі чоловік повинен бути вище дівчини	30	70	3,68	0,99
Дівчата з довгим волоссям користуються більшою популярністю у чоловіків	40	60	1,8	0,95
Дівчина повинна залишатися жіночною при будь-яких обставин	15	85	6,9	0,99

Так, з висловлюванням «У парі чоловік повинен бути вище дівчини» 30% опитуваних не погодились, а 70% – погодились. За кутовим критерієм Фішера були встановленні значущі розбіжності ($\phi^*_{ем.}=3,68$; $\alpha \geq 0,99$). Отже, ми можемо вважати дане уявлення розповсюдженим.

Згідно з психоаналітичним підходом волосся є символом сексуальності, тому і не дивно, що і чоловіки, і жінки вважають більш сексуальними тих дівчат, у кого волосся довге. Кількість відповідей, що не погоджувались з висловлюванням: «Дівчата з довгим волоссям користуються більшою популярністю у чоловіків» була 40%, а кількість тих, хто розділяв дану точку зору була значно більшою, а саме 60% ($\phi^*_{ем.}=1,8$; $\alpha \geq 0,95$). Це твердження ми також розглядаємо як досить розповсюджене уявлення про жіночу зовнішність.

Твердження «Дівчина повинна залишатися жіночною при будь-яких обставинах» виявило найбільший відсоток опитуваних, які згодні, – 85 %, і лише 15 % – не згодних. Критерій кутового перетворення Фішера вказав на значущі розбіжності ($\varphi^*_{ем.}=6,9$; $\alpha \geq 0,99$). Отже, ми можемо з впевненістю говорити, що це уявлення є досить розповсюдженим та навіть стереотипним і воно накладає великі обмеження на поведінку жінок, які не можуть дозволити собі жорсткого опору, відкритих форм прояву агресивності, негативізму, конкуренції та ін. Вони, нібито, не можуть «грати» з чоловіками за їх правилами, тому і програють їм в боротьбі за більш високі оклади, статусні посади тощо.

У таблиці 2.2 наведені результати значущих розбіжностей за оцінками досліджуваних тверджень другого блоку.

Так, при опитуванні студентів було виявлено найбільш розповсюдженні уявлення стосовно поведінкових проявів під час формування романтичних стосунків: в юнацькому суспільстві більш прийнято, коли ініціативу у відносинах повинен проявити чоловік. Твердження: «Чоловік повинен першим проявляти ініціативу у відносинах», було оцінено як адекватне реальності 65% досліджуваними, і лише 35 % виявили не згоду. Це говорить про значущі розбіжності ($\varphi^*_{ем.}=2,7$; $\alpha \geq 0,99$).

Згідно з відповідями юнаків на нашу методику ми встановили, що запізнення на побачення для дівчат – норма. Стосовно цього може виникати суперечливе питання: «Чи дозволено дівчині за правилами етикету спізнюватися на побачення?», адже якщо людина запізнюється, вона тим самим проявляє неповагу до часових меж іншого. З твердженням, що «Дівчина може спізнюватися на 15 хвилин на побачення», не погодилися 32,5% студентів, а 67,5 % – погодилися, що свідчить про наявність значущих розбіжностей ($\varphi^*_{ем.}=3,2$; $\alpha \geq 0,99$). Таким чином, уявлення про жіночу можливість ігнорувати часові норми, та порушувати часові границі є розповсюдженим у вибірці досліджуваних.

Таблиця 2.2

Уявлення студентів стосовно поведінкових проявів під час формування романтичних стосунків

Питання	Відсоток не згодних	Відсоток згодних	ϕ^* -критерій Фішера	Рівень значущості
Чоловік повинен першим проявляти ініціативу у відносинах	35	65	2,7	0,99
Дівчина може спізнюватися на 15 хвилин на побачення	32,5	67,5	3,2	0,99
Чоловік, залицяючись до дівчини, повинен проявляти романтичність	5	95	10,01	0,999
Чоловік повинен завжди платити за дівчину в кафе, кіно, театрі ...	35	65	2,7	0,99
Дівчата, скромні в поведінці, користуються більшою популярністю серед чоловіків	27,5	72,5	4,1	0,99
Слабкі дівчата більше приваблюють протилежну стать	35	65	2,7	0,99
Жінки є більш емоційними, їм важливіші любов, вірність	10	90	8,2	0,999

«Чоловік повинен завжди платити за дівчину в кафе, кіно, театрі ...» – наступне твердження, яке виявило стереотипність уявлень про відносини чоловіків та жінок. Від чоловіка очікується платоспроможність, саме він несе відповідальність за витрати, демонструючи свою зацікавленість у стосунках. При дослідженні ми виявили, що не згодні з цим твердженням – 35% досліджуваних, а згодні – 65%, це значущі розбіжності за критерієм Фішера ($\phi^*_{ем.}=2,7$; $\alpha \geq 0,99$).

Загально відомий факт, що жінки є більш емоційними, легко збуджуваними, більш експресивними. Але кожна жінка може проявляти свої емоції по різному. Деякі стримують їх, приховують, а є ті, які відкриті в своїх емоційних проявах. Та все одно існує думка, що «Сором'язливі дівчата користуються більшою популярністю серед чоловіків». Після дослідження ми побачили, що і справді 72,5 % студентів згодні з цим постулатом, а лише 27,5% – не згодні, встановлено досить великі розбіжності ($\phi^*_{ем.}=4,1$; $\alpha \geq 0,99$), значить це уявлення є розповсюдженим та стереотипним.

Ще з давнини чоловіки виконували функцію захисту жінок від різноманітних небезпек, тому в суспільстві панує думка, що «слабкі дівчата більше приваблюють протилежну стать», оскільки вони надають чоловікам змогу відчувати себе «захисниками», «сильною статтю». Це уявлення знайшло підтвердження і в дослідженні Дж. Мак-Кі та А. Шеріффа. Вчені прийшли до висновку, що типовий жіночий образ включає в себе соціальні та комунікативні вміння, теплоту та емоційну підтримку. А сильні риси характеру їм не властиві. Дуже цікаво було дізнатися чи погоджуються з цією думкою сучасні студенти? За результатами 35% проявили не згоду, 65% погодились, тобто була встановлена значуща розбіжність ($\varphi^*_{ем.}=2,7$; $\alpha \geq 0,99$). Таким чином дане твердження можна вважати стереотипним уявленням про жіночу рольову структуру.

Найбільший відсоток типових відповідей отримали такі твердження: «Жінки є більш емоційними, їм важливіші любов, вірність» та «Чоловік, залицяючись до дівчини, повинен проявляти романтичність», в першому випадку виявилось 10% не згодних і 90% згодних ($\varphi^*_{ем.}=8,2$; $\alpha \geq 0,99$), а в другому випадку лише 5% були не згодні, а 95% – згодних ($\varphi^*_{ем.}=10,01$; $\alpha \geq 0,999$), з цього слідує, що ці уявлення є досить розповсюдженими серед сучасної молоді. В. Шейнов у своїй книзі «Жінка + чоловік» відмітив, що багаторічні спостереження психологів свідчать про те, що у чоловіків частіше зустрічається переважання холеричних рис темпераменту. Саме для них характерний виразний прояв вольових реакцій, наполегливості, енергійності, нетерплячості. Жіночій природі більше відповідає сангвінічний і меланхолійний темпераменти. Для жінок характерні рухливість, бурхливий прояв почуттів, швидка зміна настрою. Тому, на перший погляд, і здається, що для жінок більш важливі романтичні почуття.

Ми звернули увагу на те, що від чоловіків особи юнацького віку очікують прояв романтичності, платоспроможності, ініціативності. А жінці дозволяється бути слабкою, з неповагою відноситися до часових меж іншої

людини, більше проявляти емоційність, менше стримувати себе в емоціях, але контролювати свої бажання (прояв сором'язливості).

В таблиці 2.3 наведені результати значущих розбіжностей за відповідями досліджуваних на твердження третього блоку.

Таблиця 2.3

Уявлення студентів відносно сімейних відносин

Питання	Відсоток не згодних	Відсоток згодних	ϕ^* -критерій Фішера	Рівень значущості
Чоловік повинен бути головою сім'ї, приймати найважливіші рішення	30	70	3,6	0,99
Усі обов'язки по дому повинні чітко розподілятися між усіма членами сім'ї	35	65	2,7	0,99
Чоловік - голова, а жінка - шия, куди шия повернеться, туди і голова	27,5	72,5	4,1	0,99
Жінки довше терплять недоліки партнера, рідше його покидають	30	70	3,6	0,99

В результаті опитування студентів були виявлені значущі розбіжності ($\phi^*_{ем.}=3,6$; $\alpha \geq 0,99$) в оцінках уявлення стосовно сімейних відносин: «чоловік повинен бути головою сім'ї, приймати найважливіші рішення». Ми отримали такі результати, як: 30% не згодних, 70% згодних, тобто дане уявлення є досить типовим, тому що тим самим, по-перше, накладаються обмеження на жінок, по-друге, на чоловіка покладається і вся відповідальність за наслідки прийнятого рішення.

Існує думка, що для того щоб у сім'ї був порядок, кожен з членів родини повинен знати свої обов'язки та виконувати приписані ролі. Тому ми ввели в методику висловлювання: «усі обов'язки по дому повинні чітко розподілятися між усіма членами сім'ї». Як результат ми отримали лише 35% заперечень. Встановлена значуща розбіжність ($\phi^*_{ем.}=2,7$; $\alpha \geq 0,99$), що сигналізує про типовість (стереотипність) цього уявлення. В даному випадку зазначені уявлення виконують функцію регулювання тривожності. Знаючи, що обов'язки в родині будуть розподілені, молоді люди більш активно

формують довготривалі стосунки, сформовані уявлення допомагають їм регулювати свої дії та дії партнера.

«Чоловік – голова, а жінка – шия, куди шия повернеться, туди і голова» – так каже народна мудріть. Якщо розкрити це твердження, то ми розуміємо що мова йде про те, що головним в керуванні та регулюванні відносин в родині є жінка, а чоловіку лише несе відповідальність за наслідки. Можна припустити, що дане прислів'я відображає схильність жінок до прихованої маніпуляції у відносинах з чоловіками. Прихована маніпуляція розглядається нами як така форма психологічного впливу, що використовується для замаскованого впровадження у психіку людини цілей, бажань, намірів, відносин або установок маніпулятора, які не збігаються з актуально існуючими потребами іншого індивіда. За результатами 27,5% виявили не згоду, а 72,5% продемонстрували погодження з цим висловлюванням, що говорить про значущі розбіжності ($\varphi^*_{ем.}=4,1; \alpha \geq 0,99$) та типовість подібної думки.

«Жінки довше терплять недоліки партнера, рідше його покидають» з цим твердженням не згодні 30%, а згодні 70% досліджуваних. Були встановленні значущі розбіжності ($\varphi^*_{ем.}=3,6; \alpha \geq 0,99$). Отже, ми можемо впевнено сказати, що існує уявлення, що утримує жінку від швидких рішень відносно розриву шлюбних відносин, підтримує терплячість та жертвність жінок, які повинні витримати всі недолік партнера.

Наступною задачею нашого дослідження було визначення факторів, що впливають на формування уявлень про партнерів міжособистісної взаємодії. Ми розглянемо вплив статі, гендерних ролей та рівня стереотипізації мислення на схильність до погодження зі типовими уявленнями про партнерів.

Ми припустили, що чим вищим є рівень стереотипізації мислення, тим більше виявляється схильність погоджуватися зі стереотипами, що описують

розподіл ролей у осіб чоловічої та жіночої статі. Для того, щоб підтвердити дане припущення, ми сформували дві підгрупи досліджуваних:

- 1) з високим показником стереотипного мислення;
- 2) з низьким рівнем показника стереотипного мислення.

До першої групи увійшло 15 осіб, що набрали 9-10 балів за експрес-методикою «Оцінки стереотипності», до другої – 12 осіб, які отримали 2-6 балів.

В таблиці 2.4 наведені результати значущих розбіжностей за відповідями досліджуваних на твердження методики.

Таблиця 2.4

**Значущі розбіжності в відсоткових долях осіб з різним рівнем
стереотипізації мислення**

Питання	Відсоток осіб з високим показником стереотипного мислення	Відсоток осіб з низьким показником стереотипного мислення	ϕ^* -критерій Фішера	Рівень значущості
Всі красиві чоловіки – ловеласи	20	0	2,58	0,99
Чим дорожче взуття у чоловіка, тим вище його статус	26,6	58,3	1,68	0,95
Красиві дівчата – не дуже розумні	33,3	8,33	1,84	0,95
Рудоволосі дівчата більш емоційні	60	25	1,87	0,95
Красивій дівчині цікавий в чоловікові розмір його гаманця	60	25	1,87	0,95
Сором'язливі дівчата, користуються більшою популярністю серед чоловіків	86,6	58,3	1,69	0,95
Розумні чоловіки, як правило, нудні в спілкуванні	46,66	16,6	1,7	0,95
Дівчина повинна залишатися жіночною при будь-яких обставинах	100	50	4,05	0,99
Жінки більш емоційні, їм важливіші любов, вірність...	100	75	2,7	0,99

У наведеній таблиці ми бачимо, що з такими твердженнями як: «рудоволосі дівчата більш емоційні», «розумні чоловіки, як правило, нудні в спілкуванні», «дівчина повинна залишатися жіночною при будь-яких

обставинах», «жінки більш емоційні, їм важливіші любов, вірність...» більше погоджуються ті досліджувані в яких виявлено високий рівень стереотипності мислення. Стереотипністю мислення – це перш за все, зручна форма людського існування, адже прагнення все систематизувати, підводити під одну риску набагато спрощує життя.

Отже, за результатами дослідження, підтверджено, що чим вищий рівень стереотипності мислення, ти більше схильність до погодження зі стереотипами, а значить і більш стереотипне сприйняття осіб протилежної статі, і більш однотипне реагування в ситуаціях знайомства, спілкування, побудови сімейних відносин.

Ми припустили, що стать впливає на схильність погоджуватися зі стереотипними уявленнями про інших осіб. Для того, щоб підтвердити дане припущення, ми сформували дві підгрупи досліджуваних: 1) чоловіки (20 осіб); 2) жінки (20 осіб).

В таблиці 2.5 ми наводимо результати двох підгруп, представники яких виявили згоду з запропонованими твердженнями. Отримані відсоткові долі ми порівняли за допомогою критерію кутового перетворення Фішера, для визначення рівня розбіжностей.

В результаті дослідження було виявлено шість тверджень зі значущими розбіжностями ($\alpha \geq 0,95$; $\alpha \geq 0,99$). З них чотири твердження, з якими погоджується більший відсоток жінок, та два – в оцінках яких переважає відсоток чоловіків. Це вказує на те, що жінки більше схильні до стереотипного сприйняття партнера по міжособистісним стосункам. Також, нами було відмічено, що жінки частіше використовують стереотипні уявлення стосовно зовнішності партнера: «чим дорожче взуття у чоловіка, тим вище його статус», «брюнетки більш розумні, ніж блондинки» та організації стосунків в родині: «чоловік – голова, а жінка – шия, куди шия поверне – туди і голова». А чоловіки частіше погоджуються саме із уявленнями стосовно сімейних відносин: «чоловіки йдуть із сім'ї при

невірності жінки», «чоловік повинен контролювати витрати сімейного бюджету». Таким чином, стать і справді впливає на стереотипність уявлень відносно партнера по стосункам.

Таблиця 2.5

Вплив статі на схильність до стереотипізації уявлень про партнерів

Питання	Відсоток чоловіків, які згодні	Відсоток жінок, які згодні	ϕ^* -критерій Фішера	Рівень значущості
Чим дорожче взуття у чоловіка, тим вище його статус	35	60	1,9	0,95
Брюнетки більш розумні, ніж блондинки	25	60	2,3	0,99
Чоловік повинен контролювати витрати сімейного бюджету	65	25	2,6	0,99
Дівчина повинна залишатися жіночною за будь-яких обставин	75	95	1,9	0,95
Чоловік - голова, а жінка - шия, куди шия поверне - туди і голова	60	85	1,8	0,95
Чоловіки йдуть із сім'ї при невірності жінки	70	35	2,2	0,95

Ми припустили, що рівень сформованості гендерних ролей маскулінності та фемінності негативно впливає на схильність до стереотипного уявлення про партнерів міжособистісних відносин. На нашу думку, особи, що мають високий бал за показником андрогінності менш схильні орієнтуватися на стереотипи при сприйнятті партнерів. Тому ми розподілили нашу вибірку на дві підгрупи. В першу підгрупу ввійшли особи які мають високий показний андрогінності (≥ 10), а в другу – з низьким показником андрогінності (≤ 10). Рівень андрогінності, фемінності та маскулінності ми встановлювали за допомогою опитувальника «Вивчення маскулінності та фемінності» С. Бем.

Маскулінність – комплекс атитюдів, характеристик поведінки, можливостей і сподівань, що детермінують соціальну практику групи, об'єднаної за ознаками чоловічої статі.

Фемінність – комплекс жіночих характеристик, що охоплює очікувані від жінки в суспільстві форми поведінки, соціально визначені і внутрішньо

притаманні жінці позиції.

Відповідно до концепції С. Бем, андрогінність – системи властивостей особистості, характеристик поведінки, можливостей і сподівань, пов'язаних із поєднанням в індивіді маскулінних і фемінних рис. Андрогінна особистість, стверджує С. Бем, втілює в собі все краще обох статевих ролей, маючи високий рівень маскулінності та фемінності. Така особистість виявляє велику різноманітність статевої поведінки, максимально враховуючи особливості ситуацій.

Отримані відсоткові долі ми порівняли за допомогою критерію кутового перетворення Фішера та отримали значущі розбіжності (див. табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Вплив рівня сформованості гендерної ролі на схильність до стереотипізації партнера по стосункам

Питання	Відсоток андрогінних осіб, які згодні	Відсоток маскулінних та фемінних осіб, які згодні	ϕ^* -критерій Фішера	Рівень значущості
Дівчата з довгим волоссям користуються більшою популярністю у чоловіків	75	47,6	1,7	0,95
Брюнетки більш розумні, ніж блондинки	62,5	23,8	2,4	0,99
Рудоволосі дівчата більш емоційні	56,2	28,5	1,7	0,95
Якщо чоловік запрошує дівчину до себе додому, він розраховує на сексуальну близькість	25	52,3	1,7	0,95
Розумні чоловіки, як правило, нудні в спілкуванні	43,7	9,5	2,4	0,99
Чоловіки частіше міняють сексуального партнера, ніж жінка	62,5	33,3	1,7	0,95

Отримані результати здивували нас, оскільки саме андрогінні особи більше виявляють схильність погоджуватися зі стереотипами. Дана група досліджуваних погоджується з розповсюдженими уявленнями і стосовно

зовнішності партнера, і особливостей формування романтичних відносин з партнером.

Інша підгрупа, особи якої мають вираженні гендерні ролі маскулінності та фемінності погодились лише з висловлюванням: «якщо чоловік запрошує дівчину до себе додому, він розраховує на сексуальну близькість», який стосується сфери формування романтичних стосунків.

Висновки до другого розділу:

В нашому дослідженні для дослідження існуючих уявлень в юнацькому суспільстві ми розробили власну методику «Уявлення про партнера міжособистісних відносин». Для більш точного визначення сфери застосування стереотипних уявлень методика була розподілена на 3 блоки: уявлення про зовнішність партнера; уявлення про особливості поведінки партнера під час знайомства (формування взаємовідносин); сімейні відносини.

Ми визначили найбільш стереотипні уявлення про зовнішність партнера, які поділяють більшість опитаних студентів, а саме: «у парі чоловік повинен бути вище дівчини», «дівчата з довгим волоссям користуються більшою популярністю у чоловіків», «дівчина повинна залишатися жіночною при будь-яких обставин».

Серед уявлень про особливості формування романтичних стосунків перевагу під час оцінювання студенти віддали наступним стереотипам: «чоловік повинен першим проявляти ініціативу у відносинах», «дівчина може спізнюватися на 15 хвилин на побачення», «чоловік, залицяючись до дівчини, повинен проявляти романтичність», «чоловік повинен завжди платити за дівчину в кафе, кіно, театрі ...», «дівчата, скромні в поведінці, користуються більшою популярністю серед чоловіків», «слабкі дівчата більше приваблюють протилежну стать», «жінки є більш емоційними, їм важливіші любов, вірність».

Стереотипи стосовно сімейних відносин включають наступні твердження, що поділяють більшість досліджуваних осіб юнацького віку: «чоловік повинен бути головою сім'ї, приймати найважливіші рішення», «усі обов'язки по дому повинні чітко розподілятися між усіма членами сім'ї», «чоловік - голова, а жінка - шия, куди шия повернеться, туди і голова», «жінки довше терплять недоліки партнера, рідше його покидають».

Також, ми дослідили фактори, що впливають на формування стереотипних уявлень про партнерів міжособистісних стосунків. Було виділено 3 фактори: вплив рівня стереотипного мислення; статі та сформованості певної гендерної ролі.

ВИСНОВКИ

1. Зауважено, що трансформація соціально-економічних умов життя українського суспільстві, що відбувається протягом останнього року, позначилася на стані сучасної сім'ї, і навіть детермінувала зміну установок і стереотипів рольової поведінки молоді. Багато авторів у своїх роботах вказують на кризовий стан сім'ї в Україні, на перетворення існуючої моделі шлюбно-мейних відносин. Втім, виявлені на сьогодні наукові дослідження надають змогу відзначити відсутність публікацій, у яких було висвітлено психологічні особливостей дистантних сімей в умовах воєнного стану.

Зазначено, що в сучасному українському суспільстві можна відзначити наявність низького рівня укладених шлюбів на тлі високого рівня розлучень, що свідчать про негативні явища у шлюбно-сімейних відносинах. Ця обставина має особливе значення для молодих сімей, які поки що перебувають на стадії стабілізації системи сімейного функціонування. Водночас необхідно відзначити появу нових форм сімейно-шлюбних відносин, що характеризуються суперечливістю.

Встановлено, що одружуючись, молоді люди для реалізації сімейних ролей орієнтуються на установки, які формують певний образ сімейного устрою. Ці установки закладаються в батьківській сім'ї кожної особистості, а також засвоюються із соціального оточення та засобів масової інформації. При цьому, як правило, вони часто різняться між собою та орієнтують молодих людей на різні моделі сімейних відносин. Це сприяє підвищенню рівня конфліктності та дестабілізації подружніх відносин, що є особливо важливим на етапі сімейної адаптації, коли відбувається становлення рольової структури сім'ї.

Узагальнено, що у сучасній молоді досить часто виникає розбіжність рольових очікувань, неадекватне вирішення проблеми верховенства в сім'ї, порушення рольової відповідності, що надалі може призвести до неблагополуччя у відносинах молодих людей та їх дезадаптації у сімейному

житті. При цьому, важливим та малодослідженим фактором, що детермінує загострення або вирішення даних проблем, є питання особливостей рольової структури у дистантних сім'ях.

Резюмовано, що у проведеному нами дослідженні дистантна сім'я розуміється як повна сім'я з дітьми, в якій один із батьків довго відсутній через складні сімейні обставини. У такій сім'ї контакти з дітьми відрізняються нерегулярністю (викликані трудовими вахтами) та дистантністю (викликані опосередкованим спілкуванням за допомогою засобів зв'язку). Існує низка соціальних факторів, що зумовлюють поширення міграції, основним серед цих факторів в Україні на сьогодні є воєнні дії. З причин утворення дистантних сімей є соціально-економічна: необхідність матеріального благополуччя та фінансового забезпечення функціонування сім'ї у всіх її сферах.

2. В нашому дослідженні для дослідження існуючих уявлень в юнацькому суспільстві ми розробили власну методичку «Уявлення про партнера міжособистісних відносин». Для більш точного визначення сфери застосування стереотипних уявлень методика була розподілена на 3 блоки: уявлення про зовнішність партнера; уявлення про особливості поведінки партнера під час знайомства (формування взаємовідносин); сімейні відносини.

Ми визначили найбільш стереотипні уявлення про зовнішність партнера, які поділяють більшість опитаних студентів, а саме: «у парі чоловік повинен бути вище дівчини», «дівчата з довгим волоссям користуються більшою популярністю у чоловіків», «дівчина повинна залишатися жіночною при будь-яких обставинах».

Серед уявлень про особливості формування романтичних стосунків перевагу під час оцінювання студенти віддали наступним стереотипам: «чоловік повинен першим проявляти ініціативу у відносинах», «дівчина може спізнюватися на 15 хвилин на побачення», «чоловік, залицяючись до

дівчини, повинен проявляти романтичність», «чоловік повинен завжди платити за дівчину в кафе, кіно, театрі ...», «дівчата, скромні в поведінці, користуються більшою популярністю серед чоловіків», «слабкі дівчата більше приваблюють протилежну стать», «жінки є більш емоційними, їм важливіші любов, вірність».

3. Стереотипні уявлення стосовно ролей у сімейних відносинах в умовах дистантності включають наступні твердження, що поділяють більшість досліджуваних осіб юнацького віку: «чоловік повинен бути головою сім'ї, приймати найважливіші рішення», «усі обов'язки по дому повинні чітко розподілятися між усіма членами сім'ї», «чоловік – голова, а жінка – шия, куди шия повернеться, туди і голова», «жінки довше терплять недоліки партнера, рідше його покидають».

Також, ми дослідили фактори, що впливають на формування стереотипних уявлень про партнерів міжособистісних стосунків. Було виділено 3 фактори: вплив рівня стереотипного мислення; статі та сформованості певної гендерної ролі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богдан Ж., Мовчан Я. Гендерна психологія: навчально-методичний посібник для здобувачів другої (магістерської) вищої освіти за спеціальністю 053 Психологія. Харків: Друкарня Мадрид, 2021. 155 с.
2. Варій М. Й. Загальна психологія : підручник для студ. психол. і педагог. Спеціальностей. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 968 с.
3. Венгер Г. С. Досвід сімейних стосунків у дистантній і традиційній сім'ях. *Проблеми сучасної психології*. 2015. Вип. 29. С. 125–137.
4. Венгер Г. С. Порівняльний аналіз традиційної та дистантної сім'ї: результати емпіричного дослідження. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*. 2014. Вип. 1(2). С. 22–28.
5. Венгер Г. С. Психологічні особливості рольових стосунків у дистантних сім'ях. *Проблеми сучасної психології*. 2015. Вип. 27. С. 103–116.
6. Венгер Г. Теоретичні основи дослідження рольових відносин у дистантних сім'ях. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Психологія. Педагогіка. Соціальна робота*. 2013. Вип. 1. С. 17–20.
7. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. Київ: Просвіта, 2001. 416 с.
8. Власова О. І. Педагогічна психологія: навч. посіб. Київ: Либідь, 2005. 400 с.
9. Волошина О. В., Гайдібаді О. В. Проблеми сучасного батьківства: трансформації традиційних сімейних ролей в сучасній родині. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2019. Вип. 54. С. 9–13.

10. Галян І. Психодіагностика: навч.-метод. посіб. Дрогобич: «Вимір», 2006. 272 с.
11. Голова Н. Соціально-психологічна класифікація проблем дистантних сімей та їх вплив на особистість підлітка. *Молодь і ринок*. 2017. № 2. С. 63–67.
12. Голова Н. Соціально-психологічні проблеми дистантних сімей на Україні. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні науки*. 2016. № 3. С. 41–51.
13. Гридасова О. І. Специфіка рольових конфігурацій деструктивного сімейного спілкування. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов*. 2016. Вип. 84. С. 45–50.
14. Денисенко А. О. Вплив гендерних особливостей на рольову адекватність подружжя з різним сімейним стажем. *Габітус*. 2021. Вип. 23. С. 104–108.
15. Зозуль Т. В. Психологічні особливості розподілу сімейних ролей у подружніх парах із суттєвою різницею у віці. *Психологія і особистість*. 2016. № 1. С. 129–138.
16. Зозуль Т. В. Психологічні особливості рольових очікувань і домагань у сімейній взаємодії в парах із суттєвою різницею у віці. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2015. № 2. С. 188–194.
17. Іванова І. Ф. Гендерні стереотипи розподілу сімейних ролей в українській родині. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]*. Серія: Соціологія. 2015. Т. 258, Вип. 246. С. 169–174.
18. Ізотова А. Ю. Підготовка соціальних педагогів до соціально-педагогічного супроводу дистантних сімей трудових мігрантів. *Наукові*

- записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Серія: Психолого-педагогічні науки. 2012. № 3. С. 109–112.*
19. Ільїна Н., Мисник С. Загальна психологія: теорія та практикум [навч. посіб.]. Київ: Університетська книга, 2017. 352 с.
20. Каліна Н. Ф. *Психотерапія: підручник студ. вишів.* Київ: «Академвидав», 2010. 280 с.
21. Карпенко Є. Вікова та педагогічна психологія: Актуальні студії сучасних українських учених : навч. посібник. Дрогобич: Посвіт, 2014. 152 с.
22. Карпова Д. Є. Психологічний аналіз сімейних ролей шлюбних партнерів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки.* 2016. Вип. 4. С. 41–45.
23. Карпова Д. Є. Соціально-психологічні чинники, що сприяють усвідомленню молоддю сімейних ролей. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки.* 2016. Вип. 5(2). С. 109–113.
24. Кацавець Р. С. Вікова психологія: навч. посіб. Київ: Алерта, 2019. 112 с.
25. Корольчук М. С., Осьодло В. І. Психодіагностика: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / За заг. ред. М. С. Корольчука. Київ: Ельга, Ніка-Центр, 2004. 400 с.
26. Куб'як Н. І., Романюк Д. Я. Соціально-педагогічна робота з дистантними сім'ями. *Соціально-гуманітарний вісник.* 2019. Вип. 26-27. С. 62–63.
27. Кузікова С. Б. Психологічні основи становлення суб'єкта саморозвитку в юнацькому віці: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра псих. Наук. Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Київ, 2012. 44 с.

- 28.Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 128 с.
- 29.Кучумова Н. І., Білик Н. М. Вплив стосунків у дистантних сім'ях трудових мігрантів на виховання дітей. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота.* 2021. Вип. 1. С. 211–215.
- 30.Максименко С. Д. Загальна психологія: навч. посіб. Київ: 4 ЦУЛ, 2018. 272 с.
- 31.Мушкевич М. І. Основи психотерапії: навч. посіб / М. І. Мушкевич, С. Є. Чагарна; за ред. М. І. Мушкевич. Вид. 3-тє. Луцьк: Вежа-Друк, 2017. 420 с.
- 32.Олійник О. О. Особливості розподілу сімейних ролей в подружній підсистемі. *Humanitarian studios: pedagogics, psychology, philosophy.* 2020. Vol. 11, № 3. С. 57–64.
- 33.Основи вікової та гендерної психології: навч. посібник / [Т. В. Петровська, І. В. Толкунова, Г. В. Жукова, О. М. Курдибаха, Т. М. Булгакова]; за заг. ред. Т. В. Петровської. Київ: Видавець Позднишев, 2021. 192 с.
- 34.Помиткіна Л. В., Злагодух В. В., Хімченко Н. С., Погорільська Н. І. Психологія сім'ї. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. К: Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2010. – 270 с.
- 35.Потапчук Є. М., Карпова Д. Є. Теоретичний аналіз психологічної структури уявлень молоді про сімейні ролі. *Psychology travelogs.* 2021. Iss. 1. С. 15–29.
- 36.Психодіагностика: курс лекцій з дисципліни для студентів заочної форми навчання спеціальності 053 Психологія / укладачі І. О. Корнієнко, О. Ю. Воронова. Мукачево: МДУ, 2019. 41 с.

- 37.Рішко Л. Вплив рольових очікувань на характер сімейного спілкування подружжя. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота.* 2011. Вип. 23. С. 147–149.
- 38.Савчин М. В. Педагогічна психологія: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2007. 422 с.
- 39.Сазонова О. В. Сімейні цінності та рольові установки подружніх пар. *Проблеми сучасної психології.* 2018. Вип. 39. С. 272–295.
- 40.Самошкіна Л. М. Вікова психологія: навч. наоч. посіб. / за ред. Е. Л. Носенко. Дніпропетровськ: ДНЕУ, 2006. 248 с.
- 41.Сергеєнкова О. П. Педагогічна психологія: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 168 с.
- 42.Скребець В. О. Основи психодіагностики: навч. посіб. Київ: Видавничий дім «Слово», 2003. 192 с.
- 43.Соціальна психологія: навч. посіб. для здобувачів ступеня бакалавра / Н. Ю. Волянчук, Г. В. Ложкін, О. В. Винославська, І. О. Блохіна, М. О. Кононець, О. В. Москаленко, О. І. Боковець, Б. В. Андрійцев; КПІ ім. Ігоря Сікорського. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 254 с.
- 44.Чала Ю. М., Шахрайчук А. М. Психодіагностика: навчальний посібник. Харків: НТУ «ХП», 2018. 246 с.
- 45.Чаусова Ю. А. Рольові настановлення подружжя в сімейному життєконструюванні. *Наукові студії із соціальної та політичної психології.* 2012. Вип. 31. С. 136–146.
- 46.Чугунов В. В. Психопатологічна синдромологія: психотерапевтичні підходи: навчальний посібник. Львів: Видавець Марченко Т.В., 2020. 360 с.
- 47.Щотка О. П. Гендерна психологія: навч. посіб. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2019. 358 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Я, Красьоха Анастасія Миколаївна, учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

– дотримуватися:

- вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
  - принципів та правил академічної доброчесності;
  - нульової толерантності до академічного плагіату;
  - моральних норм та правил етичної поведінки;
  - толерантного ставлення до інших;
  - дотримуватися високого рівня культури спілкування;
- надавати згоду на:
- безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
  - оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
  - використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;
    - самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;
    - надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;
    - не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;
    - своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;
      - не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;
      - підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;
      - поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;
      - не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;
      - відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;
      - запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;
      - не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;
      - не підроблювати документи;
      - не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;
      - не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;
      - не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;
      - не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;
      - не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;
      - не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;
      - не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

29.09.2020
(дата)

(підпис)

Анастасія Красьоха
(ім'я, прізвище)

Додаток Б

Методика «Уявлення про партнера міжособистісних відносин»

Інструкція: Уважно прочитайте твердження та оцініть ступінь своєї згоди. Будь ласка, не пропускайте висловлювань. Це займе у вас не більше ніж 15 хвилин	Згоден	Не згоден	Повністю згоден	Повністю не згоден
1. Чоловіки з бородою більш мужні				
2. У парі чоловік повинен бути вищим за дівчину				
3. Чоловіки з великим животом виглядає більш солідним, ніж худі				
4. Лісі чоловіки раціональніші				
5. Чоловіки атлетичної статури мають вищі сексуальні можливості				
6. Всі гарні чоловіки – ловеласи				
7. Чим дорожче взуття у чоловіка, тим вищий його статус				
8. Красиві дівчата – поверхові				
9. Дівчина, якщо запрошує чоловіка на допомогу по господарству, натякає на можливість близьких стосунків				
10. Повні дівчата добріші, ніж худі				
11. Красиві дівчата, як правило, не створені для сімейного життя				
12. Тільки матеріально забезпечений чоловік може дозволити собі гарну жінку				
13. Стрункі жінки мають більше сексуальних потреб				
14. Дівчата з довгим волоссям користуються більшою популярністю у чоловіків				
15. Красиві дівчата – вітряні				
16. Брюнетки розумніші, ніж блондинки				
17. Рудоволосі дівчата більш амбітні				
18. Красивій дівчині цікавий у чоловіка розмір його гаманця				
19. Чоловік повинен першим виявляти ініціативу у відносинах				
20. Жінка може спізнюватися на 15 хвилин на побачення				
21. Чоловік повинен дарувати квіти дівчині, до якої залицяється, не рідше одного разу на місяць				
22. Чоловік, доглядаючи дівчину, повинен проявляти романтизм				
23. Якщо чоловік запрошує дівчину до себе додому, він розраховує на сексуальну близькість				
24. Чоловік повинен завжди платити за дівчину в кафе, кіно, театрі.				
25. Дівчата, скромні у поведінці, користуються більшою популярністю серед чоловіків				
26. Чоловіки бояться розумних жінок				
27. Розумні чоловіки, як правило, нудні у спілкуванні				
28. Чоловік має бути главою сім'ї, приймати найважливіші рішення				

29. Дружба між чоловіком і жінкою неможлива				
30. Чоловік повинен контролювати витрати сімейного бюджету				
31. Основна функція чоловіка в сім'ї – заробляти гроші				
32. Основна функція жінки – виховувати дітей				
33. Основна домашня робота лежить на жінці				
34. Жінки занадто м'які, тому балують дітей				
35. Дівчина повинна залишатися жіночною за будь-яких обставин				
36. Жінка в шлюбі повинна бути більш поступливою				
37. Слабкі дівчата більше приваблюють протилежну стать				
38. Чоловік - голова, а жінка - шия, куди шия поверне-туди і голова				
39. Жінки емоційніші, їм важливіші любов, вірність				
40. За безпеку дитини (забирати після школи, возити на тренування) відповідає чоловік				
41. Чим більше ніс у чоловіка, тим вище його сексуальна потенція.				
42. Жінка робить кар'єру після народження дитини				
43. Чоловіки йдуть з сім'ї за невірності дружини				
44. За успішність навчання дитини у школі несе відповідальність жінка				
45. Чоловіки частіше змінюють сексуального партнера, ніж жінки				
46. Жінки розлучаються, коли чоловік не забезпечує сім'ю				
47. Жінки довше терплять недоліків партнера, рідше його кидають				